

KATARZYNA ŻABIŃSKA

Zarząd Zieleni Miejskiej w Krakowie, Polska / Municipal Greenery Management Board of Krakow, Poland

MONIKA NOVIELLO

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska / Pedagogical University of Krakow, Poland

Plac Nowy w Krakowie jako miejsce konfliktu w przestrzeni publicznej – przyczyny, przebieg i propozycje rozwiązania

Plac Nowy in Krakow as a place of conflict in public space – causes, course and proposals for a solution

Streszczenie: Artykuł traktuje o konfliktach przestrzennych, które mogą zachodzić w miastach na skutek zmian przeznaczenia lub dywersyfikacji funkcji przestrzeni publicznej. W celu zobrazowania tego zjawiska posłużono się przykładem placu Nowego w Krakowie jako obszaru, gdzie od wielu lat obserwuje się złożony konflikt przestrzenny o podłożu funkcjonalnym. Celem artykułu jest: (1) wskazanie na istotę przestrzeni publicznej jako miejsca powstawania potencjalnych konfliktów przestrzennych, (2) przybliżenie znaczenia dokumentów strategicznych jako narzędzi na drodze do rozwiązania konfliktów przestrzennych, (3) omówienie specyfiki i złożoności konfliktu przestrzennego na placu Nowym w kontekście panujących uwarunkowań, (4) przedstawienie propozycji działań, które mogłyby służyć jako przykład dobrych praktyk na rzecz poprawy funkcjonalności przestrzeni publicznych, a tym samym – zażegnania istniejących sporów. W trakcie badań wykonano kwerendę naukowej literatury przedmiotu, poświęconej w szczególności aspektom ładu przestrzennego i konfliktów przestrzennych. Ponadto przeprowadzono analizę materiałów źródłowych, w tym dokumentacji urzędowych (ustaw, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego i dokumentacji zamówień publicznych), internetowych informacji prasowych, realizowanych lub proponowanych na tym obszarze koncepcji i projektów zagospodarowania obszaru placu Nowego. Niezbędne okazały się również wizje w terenie, połączone z zastosowaniem metody obserwacji, oraz zebranie materiału fotograficznego. Wyniki badań wskazują, że konflikt na placu Nowym jest bardzo złożony, a jego rozwiązanie wymaga nie tylko dużych nakładów finansowych, lecz także znacznego zaangażowania wszystkich podmiotów, których ten konflikt dotyczy. W jego rozwiązaniu pomocnym narzędziem mogą być rekomendacje wskazane przez autorki. Artykuł stanowi uzupełnienie tematu konfliktu przestrzennego w obrębie placu Nowego o działania podjęte w związku z przygotowaniem nowego projektu zagospodarowania tego miejsca.

Abstract: This article deals with spatial conflicts that may arise in cities due to changes in the use or functional diversification of public spaces. The phenomenon is exemplified by plac Nowy in Krakow – an area where functionality has been the source of complex spatial conflict for many years. The purposes of the article are to: (1) highlight the potential of public spaces to become arenas for spatial conflicts; (2) emphasise the importance of strategic documents as tools for solving such conflicts; (3) discuss the specificity and complexity of spatial conflicts in plac Nowy against the backdrop of prevailing conditions; and (4) present proposals for action that could serve as an example of good practice for improving the functionality of public spaces and resolving

existing disputes. The research involved a survey of scientific literature on the subject, focussing particularly on aspects of spatial order and spatial conflicts. In addition, an analysis of source materials was conducted, including official documentation (e.g., laws, the local spatial development plan, and public procurement documentation), internet press releases, and concepts and projects for development of the Nowy Square area that have been implemented or proposed. Field visits, observation, and collection of photographic material were also essential components of the study methods. The results of the research indicate that the conflict in plac Nowy is extremely complex, and that solving it will require both high levels of expenditure and significant involvement of all actors. The recommendations of the study may be a helpful tool for resolving the conflict. By addressing the topic of spatial conflict in plac Nowy, the article is intended to inform about the preparation of a new project for development of the site.

Słowa kluczowe: Budżet Obywatelski; ład przestrzenny; MPZP; partycypacja społeczna

Key words: Civic Budget; community participation; local spatial development plan; spatial order

Otrzymano: 27 sierpnia 2023

Received: 27 August 2023

Zaakceptowano: 14 września 2023

Accepted: 14 September 2023

Sugerowana cytacja / Suggested citation

Żabińska, K., Noviello, M., (2023). Plac Nowy w Krakowie jako miejsce konfliktu w przestrzeni publicznej – przyczyny, przebieg i propozycje rozwiązania. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 37(3), 54–72. doi: <https://doi.org/10.24917/20801653.373.3>

WSTĘP

Przestrzeń publiczna w obszarach miejskich i jej odpowiednia organizacja to jedno z dóbr tworzonych na rzecz sprawnej i efektywnej synergii życia różnych grup społecznych. Wynika to z faktu, że przestrzeń publiczna stanowi część układu urbanistycznego miasta (place, ulice, rynek, skwery, zabudowa), a przypisane jej funkcje i wynikające z nich zagospodarowanie decydują o atrakcyjności, rozpoznawalności, a w przypadku społeczności lokalnych (korzystających z przestrzeni w sposób ciągły) również o jakości i warunkach życia mieszkańców miasta. Takie pojmowanie przestrzeni publicznej odpowiada definicji wypracowanej przez Towarzystwo Urbanistów Polskich (2009). Przestrzeń publiczną należy więc rozumieć jako „dobro wspólnie użytkowane, celowo kształtowane przez człowieka, zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami – służące zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych. O publicznym charakterze przestrzeni decyduje zbiorowy sposób jej użytkowania” (Palicki, 2009; Towarzystwo Urbanistów Polskich, 2009 za: Grochowicz, 2019: 87). Istota zbiorowego sposobu użytkowania przestrzeni publicznej warta jest podkreślenia, ponieważ przestrzeń ta podlega procesowi złożonych przemian i nie stanowi wyłącznie fizycznego miejsca wspólnego bytowania. Różnorodne grupy społeczne użytkują przestrzeń, dlatego zmianie ulegać może jej charakter nie tylko wizualny, będący odpowiedzią na potrzeby nabywania dóbr materialnych określonych grup, lecz także niematerialny, rozumiany jako tworzenie nowej atmosfery danego miejsca czy zaspokajania potrzeb duchowych. Takie przemiany z jednej strony mogą powodować zanik tradycyjnych funkcji przestrzeni, dzięki którym została ona wyodrębniona, była użytkowana i rozpoznawalna. Z drugiej strony natomiast mogą przyczynić się do zwiększenia jej atrakcyjności przez wprowadzanie nowych funkcji przynoszących większe korzyści (np. ekonomiczne). Specyfika przestrzeni publicznej polega też na tym, że funkcje, jakie pełni, mogą być uzależnione od pory roku, a nawet pory dnia, w związku z czym rotacji ulegają korzystające z niej grupy. Grupy te niejednokrotnie

w szeroko pojmowanych relacjach społecznych posługują się odmiennym systemem aksjologicznym, co prowadzi do braku wzajemnego zrozumienia (np. ludzie młodzi i starsi, pracujący i studenci, stali mieszkańcy i turyści itd.). Tak rozumiane użytkowanie przestrzeni może zatem rodzić konflikty przestrzenne, których rozwiązanie często staje się dużym wyzwaniem. Wobec tego ważne jest, aby podmioty, które zarządzają określoną przestrzenią publiczną, miały na uwadze spektrum istniejących uwarunkowań i dzięki stosowaniu adekwatnych narzędzi (prawnych, administracyjnych) w odpowiedni sposób wdrażały rozwiązania pozwalające na bezkonfliktowe jej użytkowanie.

Przestrzeń publiczna może być przedmiotem badań również w zakresie efektywności prowadzonej polityki przestrzennej i planowania przestrzennego. Za miarę efektywności tej polityki można przyjąć m.in. mnogość, złożoność, specyfikę, czas trwania i możliwości rozwiązania występujących w przestrzeni publicznej konfliktów przestrzennych. Mimo że społeczeństwo i poszczególne jednostki mogą mieć własną wizję zorganizowania przestrzeni, to na organach administracji publicznej spoczywa obowiązek nieustannego jej wartościowania. W związku z powyższym działania podejmowane przez organy planistyczne mają służyć podniesieniu jakości życia społeczeństwa, dlatego wskazane jest, aby organy administracji publicznej uwzględniały wyartykułowane przez mieszkańców na drodze prawnej wizje przestrzeni (wnioski, uwagi, dyskusja publiczna), co często może pomóc w uniknięciu konfliktu przestrzennego (Palicki, 2009; Woźniak, 2015).

CELE I METODYKA BADAWCZA

Artykuł podejmuje bardzo obszerną tematykę konfliktów występujących w przestrzeni publicznej, których rozwiązanie stanowi poważny problem dla władz lokalnych, mieszkańców oraz wszystkich pozostałych użytkowników tej przestrzeni. W celu przybliżenia specyfiki konfliktu przestrzennego posłużono się przykładem placu Nowego w Krakowie jako obszaru, gdzie od wielu lat obserwowany jest złożony konflikt o podłożu funkcjonalnym. Celem artykułu jest: (1) wskazanie na istotę przestrzeni publicznej jako miejsca powstawania potencjalnych konfliktów przestrzennych, (2) przybliżenie znaczenia dokumentów strategicznych jako narzędzi na drodze do rozwiązania konfliktów przestrzennych, (3) omówienie specyfiki i złożoności konfliktu przestrzennego na placu Nowym w kontekście panujących uwarunkowań, (4) przedstawienie propozycji działań, które mogłyby służyć jako przykład dobrych praktyk na rzecz poprawy funkcjonalności przestrzeni publicznych, a tym samym – zażegnania istniejących sporów.

Aby zrealizować opisane powyżej cele, sformułowano kilka pytań badawczych: (1) Czy konflikty w przestrzeni publicznej miast są zjawiskiem częstym, a jeśli tak, to jakie mogą być ich przyczyny?, (2) Czy istnieją narzędzia prawne pozwalające na uniknięcie lub rychłe zażegnanie konfliktu w przestrzeni – jaka jest skuteczność takich narzędzi?, (3) Jaka jest rola społeczności lokalnych na rzecz rozwiązywania konfliktów przestrzennych?, (4) W jakim zakresie dogłębne poznanie historii określonego miejsca, gdzie aktualnie występuje konflikt przestrzenny, może stanowić argumentację dla wskazania propozycji rozwiązania konfliktu?

Przedstawiona w niniejszym artykule specyfika konfliktu przestrzennego w obrębie placu Nowego bazuje na kwerendzie literatury z zakresu historii tego miejsca, zmian w sposobie użytkowania, aktualnych problemów funkcjonalnych i propozycji rozwiązań tego konfliktu. Istotnym elementem stanowiła dokumentacja urzędowa, której analiza pozwoliła na odniesienie się do aspektów prawnych konfliktu (Ustawa z dnia 12 lipca

1984 r. o planowaniu przestrzennym. Dz.U. 1984 nr 35 poz. 185, Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym. Dz.U. 1994 nr 89 poz. 415). Ponadto dokonano analizy dokumentacji pochodzącej z Wydziału Planowania Przestrzennego UMK (2017) oraz z Zarządu Dróg Miasta Krakowa (ZDMK) w zakresie zamówień publicznych dotyczących realizacji działań na obszarze placu Nowego. W celu obiektywnego ujęcia problemu posłużono się również wynikami badań społecznych, wykonanych w ramach realizowanego w 2017 r. na tym obszarze projektu APP – Kazimierz 2017, w którym zasięgnięto opinii mieszkańców na temat ich stosunku do istniejących problemów w zakresie funkcjonowania placu Nowego (Fundacja Napraw Sobie Miasto, 2017; Grochowicz, 2019). Ponadto zgromadzono wszystkie dostępne internetowe materiały prasowe z lat 2016–2023, niejednokrotnie omawiające w sposób bardzo szeroki panujący na placu Nowym konflikt, a także poddano je krytycznej analizie. Zebrane materiały uzupełniono o kilkukrotne wizje w terenie (czerwiec–sierpień 2023 r.), podczas których nie tylko dokonano obserwacji, lecz także zebrano obszerny materiał fotograficzny. Umożliwiło to określenie aktualnego sposobu użytkowania badanego obszaru, identyfikację ewentualnych niedogodności stanowiących podłoże konfliktu, a także odniesienie tych aspektów do obowiązującego prawa. Dokonano również krytycznej oceny zgromadzonych dotychczas informacji i opinii zaangażowanych w konflikt podmiotów. Obserwacje w terenie przeprowadzono w różnych dniach tygodnia oraz o różnych porach dnia. Pozwoliło to na zapoznanie się z codziennym funkcjonowaniem placu oraz na przedstawienie propozycji realnych działań na rzecz złagodzenia konfliktu.

PLANOWANIE I ORGANIZACJA PRZESTRZENI PUBLICZNEJ VERSUS KONFLIKTY PRZESTRZENNE

Badania nad historią ewolucji myśli planistycznej wskazują, że planowanie przestrzenne jest racjonalną odpowiedzią na specyficzne społeczne i ekonomiczne problemy, z którymi boryka się człowiek na skutek rozwoju miast oraz towarzyszącej temu procesowi presji urbanizacyjnej. Z tego powodu bardzo często dochodzi do konfliktów między podmiotami, które gospodarują w przestrzeni i przestrzenią, a główną przyczyną rodzących się sporów jest walka o dostęp do przestrzeni, jej walorów i zasobów. Konflikt powstaje wówczas, gdy mamy do czynienia z różnymi sprzecznymi kryteriami racjonalności, które powodują, że ta sama przestrzeń jest pojmowana inaczej i stanowi odmienną wartość i inny zasób dla grup, które w niej operują lub nią zarządzają. Mając na uwadze łatwość powstania konfliktu, zauważyć można, jak wielką wartość należy przypisać planowaniu przestrzennemu, postrzeganemu jako „świadome porządkowanie rzeczywistości (racjonalne myślenie), oparte na obiektywizacji problemów – istniejących i przewidywanych (wiedza naukowa jako podstawa badań), oferujące zmianę istniejącego porządku na bardziej efektywny. Instrumentalna racjonalność tak rozumianego planowania skupia się na relacji środki–cele oraz na wyborze logicznej drogi prowadzącej do racjonalnych rezultatów. W ten sposób «racjonalność planowania» miała zastąpić «nieracjonalność rynku» tworzącego konflikty w organizacji ludzi w przestrzeni” (Kamiński, 2002: 24).

Planowanie przestrzenne odgrywa zatem kluczową rolę, zwłaszcza że konflikty w gospodarce przestrzennej mogą mieć zróżnicowane podłoże, zasięg, zakres oddziaływania i czas trwania, poza tym mogą angażować bardzo różne podmioty i grupy społeczne, a także dotyczyć różnych przestrzeni, w której panują odmiennie warunki społeczno-gospodarcze i obowiązują odmiennie zasady polityczne. Niemniej czas trwania konfliktów

i ich złożoność zależą m.in. od tego, w jaki sposób ustosunkują się do niego zaangażowane podmioty. Duże znaczenie ma także to, czy u podstaw życia społecznego tych grup istnieją silne różnice kulturowe w sposobie bytowania. Często pomija się ten czynnik, jednak jego zrozumienie może być pomocne w podjęciu odpowiednich kroków służących zażegnaniu konfliktu. W przypadku różnic kulturowych, jakie mogą zachodzić między społecznościami zaangażowanymi w konflikt, nie występuje jedynie sprzeczność interesów natury ekonomicznej, ale również bardzo silne przekonanie o podłożu kulturowym – jakoby określony sposób gospodarowania przestrzenią i w przestrzeni miał być jedynym właściwym. Z tego względu pewne zachowania, sposób postrzegania możliwości rozwojowych czy przemian w przestrzeni, a nawet codzienne bytowanie mogą stać u podstaw bardzo poważnych konfliktów przestrzennych. W warunkach polskich nabiera to znaczącej wagi, gdyż od kilku lat (zwłaszcza w dużych ośrodkach miejskich) obserwuje się z jednej strony silne oddziaływanie turystyki zagranicznej, a z drugiej – znaczny rozwój międzynarodowego rynku pracy. Zjawisko to od kilkunastu lat (pomijając anomalię okresu trwania pandemii COVID-19) charakteryzuje się wzrastającą tendencją. Podobnie w polskim rynku pracy pojawia się coraz liczniejsze grono pracowników z zagranicy. W znacznej mierze są to imigranci z Ukrainy (co wynika z sytuacji geopolitycznej, jaka panuje obecnie w Europie – trwający od lutego 2022 r. konflikt zbrojny w Ukrainie), ale polski rynek staje się też bardzo atrakcyjny dla obywateli państw Unii Europejskiej. Mimo że wymienione grupy w głównej mierze przynależą, tak jak Polacy, do wspólnej cywilizacji europejskiej (dyskusyjna w literaturze pozostaje przynależność ludności ukraińskiej), to ze względu na silne zróżnicowanie kulturowe w krajach Europy Zachodniej niektóre praktykowane przez obcokrajowców sposoby bytowania są dla Polaków obce, niezrozumiałe i mogą przyczyniać się do powstawania konfliktów. W przypadku zagranicznych pracowników przybywających do Polski można zaobserwować, że oswajają się oni z polską kulturą, praktykowanymi przez Polaków rytmem życia i organizacją dnia pracy, a nawet postrzeganiem rzeczywistości. Taka postawa powoduje, że imigranci dość dobrze integrują się ze społecznością lokalną, stając się jej częścią, dzięki czemu trudniej o powstanie konfliktu przestrzennego o podłożu kulturowym. Wynika to z pewnej stabilności i stopniowego oswojenia się otoczenia z obcowaniem w gronie obcokrajowców, którzy czasem wykazują inicjatywę (np. kulturalne) angażujące lokalną społeczność polską. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku zagranicznych turystów (dotyczy to zwłaszcza ludzi młodych), przebywających w Polsce przez stosunkowo krótki czas i w zupełnie innym celu. Grupa ta często – np. w sposobie wybierania formy spędzania wolnego czasu oraz wskutek nieznamośności lokalnych uwarunkowań i zwyczajów – wykracza poza normy właściwego zachowania, co przyczynia się do powstania konfliktu między podmiotami świadczącymi usługi noclegowe a mieszkańcami określonej przestrzeni. Bardzo często turyści nie są świadomi, że taki konflikt ma miejsce, zwłaszcza w sytuacji, gdy zdążyli już wrócić do swojego kraju i nie ma możliwości egzekwowania jakichkolwiek konsekwencji ich zachowania. Mając świadomość występowania takich incydentów i rosnącej liczby konfliktów wynikających z tzw. turystyfikacji, zarządzający przestrzenią i w przestrzeni muszą mieć na uwadze fakt, że każda ze stron jest zobowiązana do podjęcia działań w celu zmniejszenia negatywnych skutków tego procesu. Podobnie należy postępować w sytuacji, gdy w przestrzeni dokonywane są inne zmiany będące skutkiem pewnych naturalnych procesów społeczno-gospodarczych. W obu przypadkach podmioty zaangażowane w konflikt powinny wspólnie przyjąć pewne ogólne założenia i zasady stanowiące

punkt wyjścia dla zintegrowanych działań i pozwalające na osiągnięcie kompromisu. Należy wziąć pod uwagę następujące kwestie:

1. przestrzeń jest tworem dynamicznym, w którym zachodzą zmiany uzależnione od intensywności i czasu oddziaływania czynników zewnętrznych i wewnętrznych,
2. wszystkim podmiotom korzystającym z przestrzeni lub nią zarządzającym powinna przyświecać idea dobra wspólnego, które w hierarchii potrzeb społecznych należy umiejscowić znacznie wyżej od interesów jednostki lub wybranej grupy,
3. pewne elementy przestrzeni (materialne i niematerialne) będące u podstaw jej wyodrębnienia i tworzące charakterystyczny (wyjątkowy) jej klimat powinny zostać zachowane i być chronione, dlatego należy podejmować działania w celu ich efektywnej waloryzacji,
4. zmiany przeznaczenia terenów lub funkcji obiektów powinny być uzasadnione, tj. przede wszystkim powinny zaspokajać potrzeby dużej grupy odbiorców i przynosić szeroko rozumiane korzyści,
5. w przypadku wprowadzania dużych zmian w przestrzeni, powodujących jej znaczne przekształcenia funkcjonalne, należy zadbać o to, aby każda z grup, która w tej przestrzeni działała, była świadoma konieczności ich wprowadzenia i miała zapewnione korzyści wynikające z zaistnienia nowych warunków,
6. aktywność organizacji pozarządowych (trzeciego sektora) działających na rzecz integracji różnych grup społecznych i prawidłowego funkcjonowania społeczności lokalnych może być kluczowa w sytuacjach konfliktu przestrzennego, dlatego ważne jest wspieranie ich rozwoju, a także wszelkiego rodzaju inicjatyw i projektów,
7. polityka lokalna (również w zakresie planowania przestrzennego) ma za zadanie w sposób ciągły wartościować przestrzeń, identyfikować ewentualne obszary sporne, stosować adekwatne narzędzia i podejmować skutecznie działania mające na celu zapobieganie lub rozwiązywanie konfliktów przestrzennych.

Wymienione aspekty są istotne w celu zapobiegania, niwelowania i rozwiązywania konfliktów, jednak trzeba mieć na uwadze również to, że poza wyżej wymienionymi obszarami w grę wchodzi także tzw. kwestie natury człowieka i jego skłonność do „walki o swoje”. To one w wielu przypadkach decydują o powstaniu konfliktu i są najtrudniejsze do przewyciężenia.

PRAWO MIEJSCOWE *VERSUS* KONFLIKTY PRZESTRZENNE – CASUS PLACU NOWEGO

Organy administracji publicznej odpowiedzialne za zarządzanie przestrzenią są wyposażone w instrumenty prawne i administracyjne, które mają służyć pomocą w jej efektywnym zarządzaniu. Przestrzeganie wytycznych i obowiązujących zapisów jest niejednokrotnie dużym wyzwaniem, zwłaszcza na obszarze o znacznych wartościach krajobrazowych, kulturowych czy przyrodniczych. Rolę wspomnianego narzędzia polityki lokalnej odgrywa miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP), który ma być również pomocny w zapobieganiu powstawaniu konfliktów w przestrzeni. W polskich warunkach bardzo często opracowania tego dokumentu dotyczą obszarów, gdzie konflikt przestrzenny już miał miejsce i zdecydował m.in. o podjęciu prac nad sporządzeniem MPZP. W takich warunkach prace nad wymaganą dokumentacją mają bardzo złożony charakter. Trudności dotyczą odpowiedniego wskazania przeznaczenia terenu i określenia funkcji obiektów, co ma zapobiec zaognieniu konfliktu. Zatem

uchwalenie i skrupulatne przestrzeganie zapisów MPZP jest nie tylko szansą, lecz także jedyną właściwą drogą prawną w kierunku zażegnania istniejących sporów. Z punktu widzenia planisty świadomość zaistnienia potencjalnego konfliktu w przestrzeni należy traktować jako sytuację bardzo korzystną. W świetle badań i założeń polityki procesu planowania z wcześniejszych lat, kiedy preferowano tzw. fazę planowania bez konfliktu, takie podejście (m.in. całkowicie pozbawione partycypacji społecznej) bardzo często generowało ukryte sprzeczności. Z tego względu korzystniejszą drogą okazało się tzw. planowanie z konfliktem. W tym ujęciu społeczeństwo nie jest „beziemną ludzką masą”, ale zbiorem aktywnych uczestników – aktorów tego procesu. Ważne jest zatem rozpoznanie konfliktu w planowaniu przestrzennym, gdyż pozwala ono na zrozumienie wartości, potrzeb i celów, do których dąży dana społeczność, a także daje szansę dostrzeżenia wartości krajobrazu będącego wynikiem postrzeżeń, działań i interakcji w określonej przestrzeni. Należy jednak podkreślić, że polityka władz jest tu niezwykle istotna – a zwłaszcza polityka społecznie wrażliwa, kierująca się dobrem wspólnym (Kamiński, 2002).

Podczas sporządzania MPZP – poza korzyściami wynikającymi z uwzględnienia stanowiska społeczności lokalnych (partycypacja społeczna) – ważne jest także, aby respektować obowiązek zachowania ładu przestrzennego (Jenkins, 2001, za: Mahjabeen i in., 2009). Jednak aspekt ten spotyka się w Polsce z dużymi trudnościami. Jak zauważa M. Woźniak (2015), mimo że konieczność zachowania ładu przestrzennego w przestrzeniach publicznych stanowi istotny element zagospodarowania przestrzeni, to pojęcie to w polskim ustawodawstwie zostało zdefiniowane dość ogólnie. Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z 1994 r. (Dz.U. 1994 nr 89 poz. 415, art. 1 ust. 2) wprowadziła dość ogólnikową normę, która zaczęła obowiązywać z pięcioletnim opóźnieniem w stosunku do reformy administracyjnej z przełomu lat 1989/1990 – ponadto zdefiniowano ją na tyle dobrze, aby można było jednoznacznie rozumieć pojęcie ładu przestrzennego. Wspomniane opóźnienie spowodowało, że samorzady gminne były zobowiązane powoływać się w tym zakresie na ustalenia z lat 80. XX w. (Dz.U. 1984 nr 35 poz. 185 – Ustawa o planowaniu przestrzennym). W przywołanym dokumencie pojęcie ładu przestrzennego nie zostało wspomniane, a jedynym nawiązaniem do niego jest dość subiektywne pojęcie walorów użytkowych i estetycznych (Woźniak, 2015). Taka sytuacja spowodowała, że sporządzane MPZP nie wskazywały żadnych zobowiązań prawnych i finansowych, których brak niejako przyzwolił na przyjmowanie dość swobodnych interpretacji w stosunku do zachowania, wprowadzania i przestrzegania ładu przestrzennego. W związku z zaistniałą sytuacją konieczne było zdefiniowanie w u.p.z.p. pojęcia ładu przestrzennego, którego brzmienie było następujące: „ilekroć w ustawie jest mowa o ładzie przestrzennym – należy przez to rozumieć takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne” (u.p.z.p., art. 2.). Podstawą tak przyjętej definicji (uznanej w środowisku naukowym, przez Sąd Administracyjny zaś przyjętej jako niedookreślona) miało być pojmowanie ładu przestrzennego jako czegoś, co pozostaje w ścisłej korelacji z pojęciem zrównoważonego rozwoju, będąc przy tym podstawą działań z zakresu kształtowania polityki przestrzennej, przeznaczeniem terenów i ustaleniem zasad ich zagospodarowania (Woźniak, 2015). Istotę przestrzegania i wdrażania pojęcia ładu przestrzennego ustawodawca podkreśla wielokrotnie (art. 10 ust.1; art. 15 ust. 2, pkt 2), wskazując na tę konieczność nie tylko w ustalaniu zapisów

MPZP stanowiących wiążące akty prawa miejscowego. Zapisy te odnoszą się również do studium uwarunkowań i kierunków rozwoju, których ustalenia decyzją ustawodawcy „są wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu planów miejscowych” (art. 9 ust. 4). Warto pamiętać, że zachowanie ładu przestrzennego jest możliwe wtedy, gdy będzie on rozumiany w kategoriach ładu społecznego, przyrodniczego, ekonomicznego, kulturowego i estetycznego.

Z początkiem XXI w. konflikt na placu Nowym zaczął narastać, w związku z czym konieczna okazała się interwencja władz lokalnych i decyzja o podjęciu prac nad sporządzeniem MPZP dla tego obszaru. Zakładano bowiem, że plan w dużym stopniu pozwoli na kontrolowanie zaistniałej sytuacji, a w ciągu najbliższych kilkunastu lat wdrożenie jego zapisów przyczyni się do zachowania specyfiki tego miejsca oraz złagodzenia panującego konfliktu przestrzennego. W uzasadnieniu przystąpienia do sporządzenia dokumentu wskazano: „[...] plan ma na celu realizację zasady zintegrowanej ochrony środowiska kulturowego oraz krajobrazowego. Jest to plan o charakterze ochronnym, obejmujący obszar o wysokich wartościach historycznych, kulturowych, urbanistycznych i kompozycyjnych, mający priorytetowe znaczenie dla ładu przestrzennego miasta i jego atrakcyjności. Jego celem jest zachowanie tych wyjątkowych wartości, w tym ochronę przestrzeni objętej wpisem na listę światowego dziedzictwa UNESCO, ochronę sylwety miasta oraz ochronę powiązań widokowych (obszar planu, wraz z innymi dzielnicami śródmiejskimi, został uznany na mocy Rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 8 września 1994 r. za pomnik historii «Kraków – historyczny zespół miasta», którego jednym z celów ustanowienia jest zachowanie układu urbanistyczno-architektonicznego śródmiejskiej części Krakowa). Ukształtowane dzielnice śródmiejskie, w tym Kazimierz, skupiają nie tylko funkcje kulturalne, usługowe i administracyjne, ale przede wszystkim koncentrują publiczne życie miasta. Warunkiem funkcjonowania centrum jest jego atrakcyjna przestrzeń publiczna, a także powszechnie akceptowana przez mieszkańców czytelność układu urbanistycznego oraz różnorodność i jakość programu usługowego. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wprowadza zasady zagospodarowania przestrzennego w całym obszarze, poprzez kompleksowe rozwiązania obejmujące kompozycję funkcjonalno-przestrzenną, uwzględniającą: relacje z terenami otaczającymi, prawidłową obsługę komunikacyjną wewnątrz obszaru oraz powiązania z układem komunikacyjnym miasta i systemowe rozwiązania w zakresie infrastruktury technicznej” (Wydział Planowania Przestrzennego UMK, 2017). Uzasadnienie wskazuje na szereg kompleksowych założeń, których przestrzeganie i realizacja mają na celu bezkonfliktowe funkcjonowanie obszaru objętego planem, czyniąc go przestrzenią atrakcyjną dla wielu grup społecznych.

W 2014 r. prace nad MPZP uwzględniającym obszar placu Nowego podjęło Biuro Planowania Przestrzennego (obecnie Wydział Planowania Przestrzennego), które sporządziło wstępną koncepcję przedstawioną na spotkaniu informacyjnym i konsultacjach społecznych, zorganizowanych 13 października 2015 r. w Szkole Podstawowej nr 11 przy ul. Miodowej 36. Mieszkańcy i inwestorzy w dużej mierze koncentrowali swoje uwagi na możliwości podtrzymania w zapisach planu procentowych udziałów powierzchni biologicznie czynnej (która w wielu wypadkach wynosi 0%) lub ich zmniejszenia (z przeciętnie ustalonych 24% do 5–10%). W efekcie projekt miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru był czterokrotnie przedłożony do publicznego wglądu (23.05–21.06.2016 r., 2.01–31.01.2017 r., 18.04–19.05.2017 r., 7.08–5.09.2017 r.), a w całym okresie trwania procedury wniesiono łącznie 154 pisma i uwagi do planu, które w znacznej mierze zostały uwzględnione i rozpatrzone przez Prezydenta Miasta Krakowa

rozwiązać istniejących konfliktów na placu Nowym. Doświadczenie pokazuje, że zapisy praktykowane w miejscowych planach (po dogłębnej ich analizie i interpretacji) umożliwiają wiele działań uznanych za niedozwolone. Dzieje się tak ze względu na stosowanie zapisów ogólnych – mimo szczegółowych zakazów, nakazów i parametrów dla każdej z wydzielonych stref (np. MW/U, ZP, KP) często zawierają one treści wskazujące na możliwości podjęcia działań, które niekoniecznie zostały ujęte w ustaleniach szczegółowych bądź są w nich niedoprecyzowane. Skutkuje to tym, iż z pozoru niemożliwe działanie na danym terenie otrzymuje zgodę na realizację, ponieważ jest zgodne z prawem miejscowym. Regulacje prawa miejscowego – mimo wspomnianych pułapek – są jednak bardzo ważne, gdyż pozwalają na utrzymanie *status quo* i nie dopuszczają np. do nadbudowy istniejących budynków, co w przypadku Kazimierza sprzyja powstawaniu na poddaszu lokali przeznaczanych na krótkoterminowy wynajem. Takie rozwiązania przyczyniają się do zwiększenia oferty noclegów dla turystów, którzy nieświadomie zakłócają życie mieszkańcom, co z kolei prowadzi do wzrostu ich niezadowolonia.

PLAC NOWY W KRAKOWIE JAKO PRZYKŁAD KONFLIKTU PRZESTRZENNEGO

Plac Nowy i jego dalsze losy co jakiś czas są intenswnie dyskutowane w prasie lokalnej (np. Banaś, 2017; Gurgula, 2016; Jaworski, Grochowicz, 2018; Krakow.pl, 2018; Tymczak, 2017, 2019a, 2019b, 2020), a publikacje naukowe poruszające tę tematykę wskazują m.in. na uwarunkowania historyczne, przebieg, podmioty zaangażowane w powstały konflikt oraz efekty wdrożenia rozwiązań mających na celu jego zażegnanie (Grochowicz, 2019; Więclaw, 1997). Publikacje te przyczyniają się do wzbudzenia większej wrażliwości władz lokalnych na panującą w tej części Krakowa atmosferę społeczną, która wymaga skutecznej interwencji oraz dalekosiężnych rozwiązań.

Plac Nowy stanowią elementy urbanistyczno-funkcjonalne I Dzielnicy Krakowa – Stare Miasto, w której skład wchodzi historyczna dzielnica Kazimierz, będąca do końca XVIII w. odrębnym miastem (Grochowicz, 2019). Miejsce to ze względu na charakterystyczny układ urbanistyczny, historię oraz rozwój funkcji handlowej i gastronomicznej (sprzedaż zapiekank) stało się stałym punktem spotkań napływających do miasta studentów i turystów. Do początku XIX w. na placu dominowała chaotyczna, drewniana zabudowa, której uporządkowanie trwało kilka dekad. Dopiero pod koniec XIX w. władze miasta zdecydowały o budowie murowanej hali targowej (tzw. Okrągłaka). Po II wojnie światowej funkcja targowiska na placu Nowym była powoli przywracana, a jej znaczenie w kolejnych dziesięcioleciach rosło, co sprawiło, że w latach 90. XX w. Rada Miasta Krakowa przyznała temu miejscu status targowiska stałego, zarząd nad nim objęła zaś spółka „Kazimierz” (stała dzierżawa od 1992 r., wielokrotnie przedłużana i aktualnie obowiązująca do 2032 r.; Grochowicz, 2019; Krakow.pl, 2022). W następnych latach dokonano kolejnej modernizacji, która miała odpowiadać na zmieniające się potrzeby mieszkańców (handel całoroczny w miejscu sezonowych straganów, remont Okrągłaka wpisane w 2008 r. do rejestru zabytków, poszerzenie zakresu działalności o giełdy tematyczne i gastronomię). Wprowadzone zmiany okazały się znaczące, gdyż w dużym stopniu wpłynęły na sposób użytkowania przestrzeni publicznej placu Nowego. Należy pamiętać, że ze względu na specyfikę i panującą w Polsce sytuację polityczną plac Nowy do lat 90. XX w. pełnił wyłącznie funkcję lokalnego targowiska. Jednak procesy związane z transformacją ustrojową spowodowały większe zainteresowanie naszym

krajem z punktu widzenia możliwości nie tylko inwestycyjnych, lecz także turystycznych, m.in. dzięki znanemu filmowi S. Spielberga *Lista Schindlera*. Ponadto przyjeżdżający do Polski turyści mieli możliwość obcowania z atmosferą postkomunizmu, tak wyraźnie zapisaną w architekturze Krakowa. Sytuacja ta okazała się wielkim wyzwaniem rodzącej się branży turystycznej, ponieważ konieczne stało się dostosowanie oferty turystycznej do wysokich wymagań zagranicznego turysty. Atrakcyjność Krakowa nie ograniczała się przy tym wyłącznie do najbardziej rozpoznawalnych obiektów zlokalizowanych w centrum miasta. W krótkim czasie odwiedzający zaczęli pojawiać się również w innych częściach miasta, w tym na Kazimierzu. W efekcie wiele prywatnych mieszkań przeznaczono na krótkoterminowy wynajem, a lokale pełniące funkcje handlowe zamieniono na restauracje, bary czy puby, których funkcjonowanie do późnych godzin nocnych znacznie zakłóciło dotychczasowy tryb życia i przyzwyczajenia stałych mieszkańców. Działaniom tym towarzyszyła gentryfikacja, która spowodowała jeszcze większe zmiany społecznej tkanki Kazimierza. Duża grupa stałych mieszkańców odczuła negatywne skutki tego procesu (wzrost cen czynszu i kosztów najmu lokali mieszkalnych i usługowych, konieczność zmiany miejsca zamieszkania, wyludnianie się dzielnicy, ekspansja obiektów zakwaterowania turystycznego, zanik małych lokalnych przedsiębiorstw kosztem sieciowych obiektów usługowych), który w efekcie faworyzował turystyfikację dzielnicy. Rosnące niezadowolenie mieszkańców Kazimierza przyczyniło się do powstania licznych napięć między społecznością lokalną a przedsiębiorcami. Konflikt ten jest bardzo złożony, gdyż dotyczy kilku wzajemnie powiązanych aspektów:

1. silnego ograniczenia tradycyjnej funkcji handlowej na placu Nowym,
2. problemów funkcjonalnego użytkowania budynków znajdujących się wokół placu i w jego pobliżu,
3. problemów transportowych związanych z niewłaściwą organizacją ruchu.

W związku ze złożoną strukturą konfliktu okazało się, że w jego powstanie zaangażowanych jest pośrednio lub bezpośrednio wiele podmiotów (stali mieszkańcy, kupcy, przedsiębiorcy, turyści, władze lokalne). Badania ankietowe przeprowadzone wśród mieszkańców Kazimierza przez Fundację Napraw Sobie Miasto (2017) pozwoliły na stosunkowo dokładne zidentyfikowanie obszarów konfliktu, mimo że wypowiedzi mieszkańców nie były do końca jednoznaczne. Wskazywali oni na utratę tradycyjnej funkcji handlowej, jaką powinno pełnić to miejsce – skromny asortyment i wysokie ceny zmuszają ich bowiem do przemieszczania się w inne części miasta, by móc dokonać satysfakcjonujących zakupów. Wiąże się to nie tylko ze stratą czasu i brakiem możliwości zrobienia zakupów w miejscu zamieszkania, lecz także z koniecznością korzystania z transportu publicznego (koszty, dyskomfort, trudności z przemieszczaniem się wynikające z wieku). Poza tym duży problem stanowi zmiana struktury funkcjonalnej budynków wokół placu z uwagi na fakt, iż pojawiło się wiele lokali przyciągających turystów (użytkowanych niejednokrotnie do późnej pory nocnej), którzy zakłócają panujący tam wcześniej spokój. Z tego względu liczne grono stałych mieszkańców zmieniło miejsce zamieszkania, a lokale mieszkalne zostały dostosowane pod krótkoterminowy wynajem, co ze względu na atrakcyjniejsze warunki cenowe jeszcze bardziej zintensyfikowało ruch turystyczny na Kazimierzu. Wzrost użytkowania przestrzeni placu Nowego (duży ruch pieszych, znaczna liczba lokali gastronomicznych, niewłaściwe korzystanie z przestrzeni przez pieszych turystów) spowodował pojawienie się problemów transportowych, których rozwiązanie – ze względu na zabytkowy układ urbanistyczny – jest bardzo poważnym wyzwaniem dla władz lokalnych. Testowano różne rozwiązania, które miałyby ograniczyć

konflikt na linii kierowca–pieszy (m.in. w trakcie realizacji projektu APP – Kazimierz 2017), jednak nie przyniosły one oczekiwanych rezultatów. Stało się tak ze względu na ograniczoną przestrzeń i jeszcze większe ograniczenia testowania rozwiązań projektowych. Od 31 maja 2019 r. na placu Nowym obowiązuje nowa organizacja ruchu. Pojawiły się tam wielkie donice z zielenią, które zawężają jezdnię oraz uniemożliwiają objechanie placu, mimo że Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków (WUOZ) nie wyraził zgody na ustawienie donic bez odpowiedniego zezwolenia (Tymczak, 2019a, 2019b). Zmniejszyła się tym samym liczba miejsc postojowych (Krakow.pl, 2019). Należy zauważyć, że różne grupy użytkowników, walcząc o przestrzeń placu Nowego, podsycają istniejący konflikt (niewłaściwe parkowanie samochodów, niewłaściwe parkowanie hulajnog, zajmowanie części chodnika przez stoliki lokali gastronomicznych, prywatyzacja przestrzeni publicznej, dewastowanie małej architektury, która rzekomo zawadza pieszym), co dodatkowo prowadzi do wzajemnej wrogości (rycina 2).

Rycina 2. Problemy związane z funkcjonowaniem placu Nowego



Fot. Katarzyna Żabińska (sierpień 2023)

MOŻLIWOŚCI ROZWIĄZANIA KONFLIKTÓW PRZESTRZENNYCH NA PRZYKŁADZIE PLACU NOWEGO W KRAKOWIE

Wskazanie właściwych rozwiązań projektowych pozwalających na efektywne funkcjonowanie obszaru placu Nowego i zażegnanie panującego tam konfliktu wymaga zapoznania się ze złożonością czynników, które przyczyniły się do jego powstania. Z tego względu należy zrozumieć stanowiska podmiotów zaangażowanych w spór oraz mieć na uwadze konieczności przestrzegania zasad nałożonych na ten obszar w związku z obowiązującą ochroną konserwatorską. Okazuje się, że dotychczasowe rozwiązania projektowe albo spotykały się ze sprzeciwem ze strony mieszkańców i Małopolskiego Konserwatora Zabytków, albo były

zbyt kosztowne w realizacji. Dlatego mając na uwadze spektrum istniejących problemów przestrzennych i społecznych, jakie zrodziły się wokół placu Nowego, warto zastanowić się nad oczekiwaniami i rzeczywistymi potrzebami użytkowników tej przestrzeni. Przedstawione oczekiwania (i – w dalszej części – propozycje) mogą zostać uwzględnione dzięki odpowiedniemu doborowi rozwiązań projektowych (tabela 1).

Tabela 1. Stanowisko podmiotów zaangażowanych w konflikt przestrzenny na placu Nowym w Krakowie

Podmiot	Interesy i oczekiwania
Stali mieszkańcy	<ul style="list-style-type: none"> – zamieszkanie w spokojnej i estetycznej okolicy – niskie koszty życia (dostęp do podstawowych usług, wzmocnienie funkcji targowiska atrakcyjne ceny, większy asortyment) – możliwość ekonomicznego wynajmu mieszkania – przestrzeganie ciszy nocnej przez wszystkich użytkowników obiektów noclegowych – większa kontrola w budynkach w zakresie bezpieczeństwa i zachowania czystości (zamykanie bramy w godzinach nocnych, właściwe użytkowanie klatki schodowej)
Kupcy	<ul style="list-style-type: none"> – zwiększenie powierzchni targowej – udogodnienia parkingowe dla kupców i klientów targowiska – jak najniższe koszty wynajmu stanowisk handlowych (dla jak największego zysku z utargu)
Przedsiębiorcy	<ul style="list-style-type: none"> – zwiększenie powierzchni ogródków kawiarnianych – możliwość prowadzenia działalności również do późnych godzin nocnych – możliwie najniższe koszty wynajmu stanowisk handlowych (w kontekście jak największego zysku z utargu)
Turyści	<ul style="list-style-type: none"> – szeroki wachlarz usług noclegowych (konkurencyjnych cenowo w stosunku do ścisłego centrum) – dostęp do usług gastronomicznych, również w późnych godzinach nocnych – bezpieczeństwo – zachowanie estetyki miejsca
Urzednicy	<ul style="list-style-type: none"> – wdrożenie zapisów MPZP z uwzględnieniem ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju – działania zgodne z wytycznymi Konserwatora Zabytków (teren z układem urbanistycznym pod opieką WUOZ) – wzrost zysków ekonomicznych z działalności handlowej i usługowej zlokalizowanej w obrębie placu Nowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banaś (2017), Gurgula (2016), Jaworski, Grochowicz (2018), Krakow.pl (2018), Tymczak (2017, 2019a, 2019b, 2020) oraz wizji w terenie

Oczekiwania poszczególnych grup wskazują, że rozwiązanie konfliktu jest bardzo trudne, gdyż zaspokojenie potrzeb jednej grupy stoi w sprzeczności z oczekiwaniami innej. W takiej sytuacji najlepszym rozwiązaniem jest wskazanie propozycji działań, które pomogą w złagodzeniu tego konfliktu i pozwolą na zgodne egzystowanie zaangażowanych w niego podmiotów. Uwzględniając wyniki przeprowadzonych obserwacji w terenie oraz podobne doświadczenie zaobserwowane w dużych miastach europejskich, autorki proponują:

- w zakresie silnego ograniczenia tradycyjnej funkcji handlowej na placu Nowym:
 - zwiększenie asortymentu produktów rolnych, ich promocja w internecie, organizacja możliwości nabycia niektórych nietypowych produktów w wyznaczone dni tygodnia (targ tematyczny),
 - renowacja stanowisk handlowych i ich dostosowanie do bieżących potrzeb (możliwość przechowywania produktów, dopasowanie dojazdów do stanowisk dla osób z niepełnosprawnościami, zgodnie z wprowadzanymi na terenie Krakowa standardami dostępności dla tej grupy osób; Krakow.pl, 2023),

- w zakresie problemów funkcjonalnych użytkowania budynków wokół placu i w jego pobliżu:
 - zamieszczenie wielojęzycznej informacji w budynkach o konieczności przestrzegania ciszy nocnej,
 - wprowadzenie dodatkowej (symbolicznej) opłaty za skorzystanie z usług noclegowych w obszarze placu Nowego i przeznaczenie jej na cele i inicjatywy społeczne skierowane do społeczności lokalnej,
 - stosowanie form aktywizacji społeczności lokalnych, m.in. cykliczne kulturalne spotkania tematyczne dotyczące historii placu Nowego, Krakowa, zwyczajów i kultury krajów, z których napływ turystów do Krakowa jest największy (wspomnienia, prezentacje, wystąpienia, goście specjali, w tym obcokrajowcy mieszkający w Polsce),
 - udostępnienie lokali w obrębie placu Nowego w celu organizacji cyklicznych spotkań tematycznych – zmiana percepcji tych miejsc w oczach mieszkańców, nowa lokalna klientela, która jest szczególnie ważna w okresie mniejszego ruchu turystycznego,
- w zakresie problemów transportowych związanych z niewłaściwą organizacją ruchu:
 - projekt zagospodarowania zieleni w obrębie placu Nowego, dający możliwość utrzymania ruchu samochodowego (ogrody wertykalne, kwietniki, rabaty) oraz zaangażowanie lokalnych przedsiębiorców w utrzymanie tej inicjatywy przez wsparcie finansowe i troskę o zieleń stanowiącą element ogródków kawiarniarnych,
 - inicjatywa „parking na kwadrans”, umożliwiająca parkowanie na czas trwania zakupów na targu.

To tylko niektóre propozycje pozwalające na usprawnienie funkcjonowania przestrzeni publicznej placu Nowego. Ich realizacja jest możliwa przy wsparciu władz lokalnych, które: (1) mogą wprowadzić odpowiednie regulacje (np. w zakresie pobierania dodatkowych opłat od turystów), (2) czuwają nad organizacją ruchu pieszych i samochodów, (3) są odpowiedzialne za wybór i realizację zwycięskiego projektu, (4) mogą przeznaczyć środki finansowe na realizację projektów organizacji i stowarzyszeń kulturalnych (w zakresie promocji i waloryzacji obszaru placu Nowego), (5) monitorują sytuację przez organizację cyklicznych spotkań mających na celu sprawdzenie efektywności wprowadzanych rozwiązań, (6) dysponują narzędziami służącymi identyfikacji nowych problemów, (7) udostępniają narzędzia służące rozwojowi lokalnemu i pobudzeniu inicjatyw lokalnych (Budżet Obywatelski – BO, inicjatywa lokalna, projekty, dialogi społeczne). W ramach BO można zgłaszać projekty mieszczące się w granicach jednej dzielnicy lub obejmujące działaniem więcej niż jedną jednostkę (bądź też mające oddziaływanie na więcej niż jedną dzielnicę – tzw. projekty ogólnomiejskie). Inicjatywa ta cieszy się wielkim poparciem ze strony mieszkańców, o czym świadczy fakt, że w 2023 r. przyjmowano wnioski w ramach już X edycji BO. Szeroki wachlarz tematyczny zgłaszanych projektów pozwala na realizację potrzeb różnych grup społecznych. Działania te mogą dotyczyć m.in. zagospodarowania i uporządkowania zieleni (nasadzenia zieleni wysokiej i niskiej), tworzenia nowych parków, renowacji lub doposażenia istniejących parków, remontów lub budowy chodników, budowy nowego lub uzupełnienia istniejącego oświetlenia. BO przewiduje również działania na rzecz integracji społeczności lokalnych (m.in. organizacja pikników, zajęć sportowych, kursów, np. samoobrony). Ważne, aby planowane działania mieściły się w granicach ustalonego budżetu: minimalna kwota finansowania dla

wszystkich zadań w ramach BO wynosi 2500 zł brutto, z kolei górna granica jest inna dla każdej dzielnicy i zależy od wielkości jednostki (dla zadań ogólnomiejskich maksymalna kwota finansowania wynosi 1 520 000 zł brutto – mowa o X edycji BO). Podczas ostatniej edycji BO nie zgłoszono jednak żadnej propozycji, która mogłaby zostać zrealizowana na terenie placu Nowego. Może wynikać to z faktu, że społeczność lokalna ma świadomość, iż zabezpieczenie nawet najwyższej kwoty z BO nie pokryłoby całości prac, które należałoby wykonać w przestrzeni placu. Niemniej inicjatywa w postaci zgłoszenia do BO działań na terenie placu mogłaby być silnym impulsem dla rozpoczęcia prac nad rewitalizacją tego miejsca, nawet jeśli miałyby się to odbywać etapami, krok po kroku.

Mimo że teren placu Nowego doczekał się licznych koncepcji zagospodarowania, to ze względów finansowych żadna z nich nie została nigdy wdrożona (m.in. projekt autorstwa Piotra Lewickiego i Kazimierza Łataka z Biura Projektów Lewicki & Łatak z 2009 r.). Dużą szansę dla tego miejsca stanowi rozstrzygnięty w 2020 r. przetarg w zakresie opracowania nowej koncepcji, mający uwzględnić m.in. przebudowę chodników, nawierzchni, infrastruktury technicznej i elementów małej architektury (rycina 3). Zarząd

Rycina 3. Koncepcje zagospodarowania terenu placu Nowego

A – Lewicki & Łatak (2009)



B – DAKUZO architektura & branding (2022)



Źródło: Koloc (2021)

Dróg Miasta Krakowa, czyli podmiot zlecający, wyłonił firmę DAKUZO architektura & branding, która spełniła wszystkie kryteria SIWZ (Specyfikacja Istotnych Warunków Zamówienia, SIWZ-14.X.2020; ZDMK, 2020). Kolejnym etapem działań było ogłoszenie przetargu, który wygrała ta sama firma. Koszt przygotowania projektu to nieco ponad 421 tys. zł, a DAKUZO architektura & branding ma 14 miesięcy na przygotowanie niezbędnej dokumentacji (w tym dwóch pozwoleń na budowę; dokumentacja jest w trakcie przygotowania – zakończenie przewidziano na przełom 2023/2024 r.; Drath, 2022; ZDMK, 2022).

Wiele wskazuje na to, że tym razem prawdopodobnie dojdzie do realizacji projektu obejmującego przebudowę placu Nowego. Obawy (podobnie jak kiedyś) dotyczą możliwości finansowania oraz znacznych ograniczeń ze strony Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, który ze względu na obowiązujące regulacje nie może pozwolić na niektóre rozwiązania projektowe (m.in. w zakresie organizacji ruchu, wprowadzenia zieleni sadzonej bezpośrednio do gruntu, zróżnicowania w obrębie elementów małej architektury będącej częścią planowanych ogródków kawiarnianych oraz ich lokalizacji z dala od kawiarni). Nie ulega wątpliwości, że wszyscy użytkownicy placu Nowego czekają z nadzieją na adekwatne propozycje, które pozwolą na zażegnanie panującego tam konfliktu.

PODSUMOWANIE

Konflikt przestrzenny w obrębie placu Nowego na krakowskim Kazimierzu ma bardzo złożony charakter. Dotyczy on problemów związanych z aspektem funkcjonalnym samego placu (targ, gastronomia, miejsce spędzania czasu wolnego), a także zmian w użytkowaniu budynków oraz problemów z organizacją ruchu drogowego. Konflikt ten angażuje co najmniej pięć grup podmiotów (mieszkańcy, kupcy, przedsiębiorcy, turyści, władze lokalne), co znacznie wpływa na trudności w jego rozwiązaniu. plac Nowy od lat 90. XX w. stopniowo tracił funkcję tradycyjnego targowiska na rzecz działalności usługowej (choć formalnie po dziś dzień miejsce to funkcjonuje jako całoroczny plac targowy). To z kolei sprawiło, że znacznie wzrosła liczba osób odwiedzających to miejsce (głównie studentów i turystów). Konflikt zintensyfikował się na początku XXI w. ze względu na wzrost zainteresowania naszym krajem wśród turystów z zagranicy, którzy – nie znając polskiej kultury i zwyczajów – często doprowadzają do sytuacji konfliktowych. W odpowiedzi na duże zapotrzebowanie na miejsca noclegowe mieszkańcy Krakowa zaczęli rezygnować z mieszkania w centrum miasta, wskutek czego posesje i mieszkania dostosowano pod wynajem krótkoterminowy. Proces ten, obok gentryfikacji i studentyfikacji, dotknął również obszaru Kazimierza. Zmiana sposobu użytkowania placu wywołała konflikt, z którym władze lokalne – mimo wprowadzenia regulacji prawnych i administracyjnych (MPZP „KAZIMIERZ”), a także projektów pilotażowych – wciąż się nie uporały. Autorki niniejszego artykułu przedstawiły propozycje złagodzenia istniejących napięć oraz możliwości wdrożenia rozwiązań, na które rocznie są przeznaczane środki finansowe (BO, inicjatywa lokalna). W zakresie dalszych działań autorki rekomendują aktywną partycypację społeczności lokalnych, zaangażowanie kupców, przedsiębiorców, turystów, podmiotów trzeciego sektora oraz władz lokalnych w podjęcie wspólnych inicjatyw integrujących. Ważne jest również wzajemne zrozumienie, ograniczenie działań, które mogą przynosić znaczne szkody pozostałym użytkownikom przestrzeni, wprowadzenie rekompensaty (nawet symbolicznej) i traktowanie przestrzeni publicznej jako dobra wspólnego w świetle definicji przyjętej w 2009 r. przez Towarzystwo Urbanistów

Polskich. Aktualnie przygotowywany jest nowy projekt zagospodarowania placu Nowego autorstwa firmy DAKUZO architektura & branding, a zakończenie prac przewiduje się na przełom 2023/2024 r. (Kloc, 2021). Użytkownicy placu Nowego mają nadzieję, że zaproponowane rozwiązania pozwolą na zażegnanie konfliktu, a realizacja projektu będzie możliwa dzięki zabezpieczeniu przez władze lokalne odpowiednich środków finansowych.

Literatura

References

- Banaś, A. (2017, 29 listopada). *Miasto mało zarabia na placu Nowym. Czemu nie może być po nowemu?*. Pozyskano z: <http://krakow.naszemiasto.pl/artukul/krakow-miasto-malo-zarabia-na-placu-nowym-czemu-nie-moze,4327793,art,t,id,tm.html> (dostęp: 10.07.2023).
- Drath, J. (2022, 23 sierpnia). *Jest przetarg na projekt placu Nowego. Drzewa jednak się zmieszczą*. Pozyskano z: <https://lovekrakow.pl/aktualnosci/zdjecie/73774#photo> (dostęp: 2.07.2023).
- Fundacja Napraw Sobie Miasto (2017, 6 września). *Raport z projektu Alternatywna Przestrzeń Publiczna – Kazimierz, Kraków*. Pozyskano z: https://www.krakow.pl/aktualnosci/212937,29,komunikat,projekt_nowy_plac_nowy_zaktywizowal_kazimierz.html oraz <https://www.krakow.pl/zalacznik/289136> (dostęp: 12.08.2023).
- Grochowicz, M. (2019). Konflikty przestrzenne wokół placu Nowego na krakowskim Kazimierzu. W: Ł. Fiedeń, K. Anielska, *Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii*, t. 7. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 83–102.
- Gurgula, A. (2016, 4 sierpnia). *Plac Nowy na nowo i na pół gwizdka*. Pozyskano z: <http://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,44425,20496489,plac-nowy-na-nowo-i-na-pol-gwizdka-komentarz.html> (dostęp: 17.07.2023).
- GUS (2023, 29 czerwca). *Turystyka w 2022 roku*. Pozyskano z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2022-roku,1,20.html> (dostęp: 16.08.2023).
- Jaworski, P., Grochowicz, M. (2018, 12 października). *Niedokonana rewitalizacja placu Nowego w Krakowie*. Pozyskano z https://urbnews.pl/niedokonana-rewitalizacja-placu-nowego-krakowie/?fbclid=i-war2lru0kHur5kea9H-xrjmjwll7oirkyuyfa9fn_hXWg9udvpujlo6tQcQi (dostęp:14.08.2023).
- Jenkins, P. (2001). Relationships between the state and civil society and their importance for sustainable development. W: M. Carley, P. Jenkins, H. Smith (red.) *Urban Development and Civil Society: The Role of Communities in Sustainable Cities*. London: Earthscan Publications Ltd.
- Kamiński, Z.J. (2002). *Pojęcie konfliktu w planowaniu przestrzennym*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Kloc, O. (2021, 18 maja). *Krakowski plac Nowy. Jaka przyszłość czeka serce Kazimierza?*. Pozyskano z: <https://www.architekturaibiznes.pl/plac-nowy-krakow-kazimierz,7780.html> (dostęp: 24.08.2023).
- Krakow.pl (2018, 8 czerwca). *Rezolucja z apelem mieszkańców*. Pozyskano z: http://krakow.pl/aktualnosci/220818,30,komunikat,rezolucja_z_apelem_mieszkancow.html (dostęp: 12.08.2023).
- Krakow.pl (2019, 1 czerwca). *Nowa organizacja ruchu na placu Nowym*. Pozyskano z: https://www.krakow.pl/aktualnosci/230419,1912,komunikat,od_piatku_nowa_organizacja_ruchu_na_placu_nowym.html (dostęp: 18.08.2023).
- Krakow.pl (2022, 12 października). *Plac Nowy – historia placu historią targowiska*. Pozyskano z: https://www.krakow.pl/wybrane_teksty/264429,1897,komunikat,plac_nowy_historia_placu_historia_targowiska.html (dostęp: 11.08.2023).
- Krakow.pl (2023, 25 maja). *Miasto wdraża standardy dostępności dla osób z niepełnosprawnościami*. Pozyskano z: https://www.krakow.pl/aktualnosci/271412,202,komunikat,miasto_wdraza_standardy_dostepnosci_dla_osob_z_niepelnosprawnościami.html?fbclid=I-

- wAR0wv1meDCB8gPRcLzfUukjidx2Vq77uY9wOrmO9wKbGEmZ8yPBRfL-1Hic (dostęp: 12.08.2023).
- Mahjabeen, Z., Shrestha, K.K., Dee, J.A. (2009). Rethinking community participation in urban planning: the role of disadvantaged groups in Sydney Metropolitan Strategy. *Australasian Journal of Regional Studies*, 15(1). Pozyskano z: <https://www.anzrsai.org/assets/Uploads/PublicationChapter/289-Mahjabeen.pdf> (dostęp: 08.08.2023).
- Palicki, S. (2009). Karta przestrzeni publicznej jako instrument kształtowania jakości przestrzeni miejskiej. *Studia i Materiały Towarzystwa Naukowego Nieruchomości*, 17(3), 103–113.
- PARP Grupa PRF (2021, 15 grudnia). *Monitoring rynku pracy – raporty tematyczne*. Pozyskano z: <https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/zagraniczni-pracownicy-na-polskim-rynku-pracy> (dostęp: 29.07.2023).
- Towarzystwo Urbanistów Polskich (2009). *Karta Przestrzeni Publicznej*.
- Tymczak, P. (2020, 12 października). *Kraków. Przebudują plac Nowy, ale według nowego projektu. Będą ogródki kawiarniane i zieleń*. Pozyskano z: <https://gazetakrakowska.pl/krakow-przebuduja-plac-nowy-ale-wedlug-nowego-projektu-beda-ogrodki-kawiarniane-i-zielen/ar/c3-15230104> (dostęp: 10.08.2023).
- Tymczak, P. (2017, 23 lipca). *Zamiast eleganckiego placu Nowego, drewniane budki i grille z kielbasą*. Pozyskano z: <https://dziennikpolski24.pl/zamiast-eleganckiego-placu-nowego-drewniane-budki-i-grille-z-kielbasa/ar/12534808> (dostęp: 17.08.2023).
- Tymczak, P. (2019a, 20 września). *Kraków. Nowe drzewa na placu Nowym. Czy ostrokrzewom nie zaszkodzi alkohol?*. Pozyskano z: <https://gazetakrakowska.pl/krakow-nowe-drzewa-na-placu-nowym-czy-ostrokrzewom-nie-zaszkodzi-alkohol/ar/c1-14438355> (dostęp: 10.08.2023).
- Tymczak, P. (2019b, 26 czerwca). *Kraków. Piotr Lewicki: Donice z zieleńią na placu Nowym? To jak kotlet z truskawkami*. Pozyskano z: <https://dziennikpolski24.pl/krakow-piotr-lewicki-donice-z-zielenia-na-placu-nowym-to-jak-kotlet-z-truskawkami/ar/c1-14236827> (dostęp: 20.08.2023).
- Ustawa z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym. Dz.U. 1984 nr 35 poz. 185. Pozyskano z: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19840350185> (dostęp: 17.07.2023).
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym. Dz.U. 1994 nr 89 poz. 415. Pozyskano z: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890415> (dostęp: 17.07.2023).
- Więćław, J. (1997). Zmiany funkcji dzielnicy Kazimierz w Krakowie w świetle współczesnych przekształceń społeczno-gospodarczych. *Folia Geografica. Series Geographica Oeconomica*, XXIX–XXX, 125–147.
- Woźniak, M. (2015). Ład przestrzenny jako paradygmat zrównoważonego gospodarowania przestrzenią. *Białostockie Studia Prawnicze*, 18, 167–182.
- Wydział Planowania Przestrzennego UMK (2017, 8 listopada). *Kazimierz – Historia sporządzenia planu*. Pozyskano z: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=64890 (dostęp: 11.08.2023).
- ZDMK (2020, 19 października). Przetarg nieograniczony. Znak sprawy: 14/X/2020. Pozyskano z: <https://zdmk.krakow.pl/informacje/przetarg-nieograniczony-znak-sprawy-14-x-2020/> (dostęp: 07.07.2023).
- ZDMK (2022, 22 sierpnia). Tryb podstawowy – art. 275 pkt 1. Znak sprawy: 7/VIII/2022. Pozyskano z: <https://zdmk.krakow.pl/informacje/tryb-podstawowy-art-275-pkt-1-znak-sprawy-7-viii-2022/> (dostęp: 09.07.2023).

Katarzyna Żabińska, mgr inż., Zarząd Zieleni Miejskiej w Krakowie, ukończyła studia I i II stopnia na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie na kierunku gospodarka przestrzenna. Jej zainteresowania obejmują kształtowanie zrównoważonej i funkcjonalnej przestrzeni miejskiej oraz ochronę środowiska. Zawodowo zajmuje się weryfikacją i procedurami związanymi z realizacją zadań Budżetu Obywatelskiego, które są formą partycypacji społecznej w mieście.

Katarzyna Żabińska, M.Sc. Eng., Municipal Greenery Management Board of Krakow. She completed her undergraduate and postgraduate studies at the Pedagogical University of Krakow in the field of spatial management. Her interests include shaping sustainable and functional urban space and environmental protection. Professionally, she is involved in verification and procedures related to the implementation of tasks of the Civic Budget, which is a form of social participation in the city.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2298-7620>

Adres / Address:

Zarząd Zieleni Miejskiej w Krakowie
Władysława Reymonta 20
30-059 Kraków, Polska
e-mail: kzabinska@zsm.krakow.pl

Monika Noviello, mgr, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji, Katedra Geografii Społeczno-Ekonomicznej. Absolwentka Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (2011) oraz Wydziału Architektury i Urbanistyki Uniwersytetu Federico II w Neapolu (2014). Asystentka w Instytucie Prawa, Ekonomii i Administracji. Zainteresowania badawcze autorki dotyczą rozwoju regionalnego Włoch, urbanistyki i planowania przestrzeni miejskich.

Monika Noviello, M. Sc., Pedagogical University of Krakow, Institute of Law, Economics and Administration, Department of Socio-Economic Geography. Has graduated from the Pedagogical University of Krakow (2011) and the Faculty of Architecture and Urban Planning at the University of Federico II in Naples (2014). Assistant at the Institute of Law, Economics and Administration at the Pedagogical University of Krakow. Her research interests are connected to regional development of Italy and urban planning.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8570-8840>

Adres / Address:

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji
Katedra Geografii Społeczno-Ekonomicznej
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska
e-mail: monika.noviello@up.krakow.pl